

Aki hozzászélidült a világhoz

Dobozi Eszter:
Kísért a lehetetlen,
Orpheusz Kiadó,
Budapest, 2014.

Dobozi Eszter *Kísért a lehetetlen* című reprezentatív kötete az elsősorban költőként, tanárként és iskolaigazgatóként ismert szerző esszéisztikus írásait foglalja magában. A több mint harminc év szövegtermését tartalmazó könyv műfajiságát és témavilágát tekintve a legkevésbé sem homogén. Szerepel benne szubjektív hangvételű meditáció; komolyabb igénynyel megírt naplójegyzet vagy úti beszámoló; rövidebb terjedelmű, riportnovellának is nevezhető szociográfiai szöveg; lirizált lexikontöredék; ünnepi beszéd, illetve kiállításmegnyitó előadás írott változata; néhány oldalas kritika éppúgy, mint hosszabb lélegzetű, elmélyült, nagyobb mennyiségű szakirodalomra támaszkodó tanulmány. A kötet írásai a vidéki magyar társadalom ellentmondásos helyzetére, a humán kultúra és az oktatás lényegi gondjaira éppúgy reflektálnak, mint az – elsősorban kortárs – irodalom és képzőművészet problémáira.

Am a műfaji sokszínűség, a változatos tematika ellenére az értekező szövegek mögött álló nézetrendszer egységes. A világkép hordozója, a *gondolkodói személyiség* pedig – többé-kevésbé – kiismerhetővé válik a közel hatszáz oldalas kötet elolvasása után.

Hangsúlyoznom kell: a *gondolkodói személyiségről* és nem a *magánemberről* beszélek. Így talán nem minősíthető indiszkréciónak, ha leírom: a *Kísért a lehetetlen* Dobozi Esztere – Gozdsu Elek szép kifejezésével élve – disztíngvált ember. Kifinomult értelmiségi, aki rendkívül érzékenyen reagál az őt körülvevő világ sokszor bántóan vásári jelenségeire. Aki gyakran nincs összhangban a „csak az van, ami van” típusú valósággal. Aki nemcsak a gondolkodást és érzést eltompító durva külső zajoktól idegenkedik (lásd például *Búcsú a szociográfiától?* című írását), hanem a lét minden olyan mozzanatától távolságot tart, amely közönséges vagy ízléstelen – és ez vonatkozik a hétköznapi élet színterére éppúgy, mint a világ szimbolikus szféráira.

Kiművelt ízléssel párosuló érzékenysége, emellett precizitása és igényessége – *gondolkodói* lényének jó értelemben vett feminin vonásai. Minderre áttélesen maga is reflektál. Amit a hozzá közel állónak

érzett Rakovszky Zsuzsáról – *A kígyó árnyéka* című regény szerzőjéről – ír, érvényes magára (az esszéista) Dobozi Eszterre is: „A legnagyobb természetességgel és magától értetődően vállalja a nő nézőpontját [...] egy jöttányit sem engedve a minőség, az esztétikum legmagasabb rendű igényéből.” Ez a vonzó femininitás szerencsére nem kapcsolódik össze a gyakran harcias és intoleráns attitűdöt közvetítő feminista ideológia képviselésével. Dobozi nyíltan elhatárolódik az utóbbi időben – jórészt illetéktelenül – még a kultúra- és irodalomértelmezésben is teret hódító feminizmustól, amelyet zsákutcás partikularizmusként tart számon. Ahogy – szokásához híven: kulturáltan, árnyaltan – ő maga megfogalmazza: „Ha valami használhat még e világnak, nem a férfi és a női princípium egymás elleni kijátszása, hanem annak számbavétele, ami összeköt bennünket: férfiakat és nőket”.

Az idézett mondatban és számos más szöveghelyen is megnyilvánul a szerző következetesen érvényesített konzervatív szemlélete. Ezzel a konzervativizmussal – és a már említett nagyfokú érzékenységgel – összefüggésben értelmezhető az esszéista erőteljes kultúrpeszimizmusa, amelynek a háttérében nem (nihilizmusba hajló) ontológiai pesszimizmus áll, hanem valamilyen elemi erejű hinni akarás.

Miben hisz, miben is akar hinni a divatos kortendenciáknak behódolni nem tudó, a kisszerű valósággal szemben gyakran kérelhetetlenül kritikus Dobozi Eszter? Mindenekelőtt a humán kultúrában, amelyet – Kodály szellemi hagyatékának folytatójaként – elsődlegesen népi gyökerűnek tart. Nem véletlen tehát, hogy a Fülep Lajos, Illyés Gyula és Fjéja Géza nevével fémjelzett magyar szociográfiai hagyomány kései képviselőjeként mély aggodalommal fordul a vidék – sok „elitértelmiségi” által nem kellőképpen ismert, ennek ellenére nem egyszer megvető megjegyzésekkel illetett – sajátos, zárványszerű világa felé. Megkapó őszinteséggel néz szembe az eredeti, immár eltűnőben lévő vidéki táj, illetve a külső és belső válságoktól egyaránt sújtott vidéki életforma problémáival. És odafigyel a pozitív példákra is: nemcsak a hátrányos helyzetű falvak pusztulásáról ad komor látéleletet, hanem – az óvatos optimizmus hangján – a faluturizmusban rejlő lehetőségeket kihasználó kistelepülések (így Salföld) megújulási kísérleteiről is beszámol.

Dobozi a humán kultúra alapjait vizsgáló szociográfusként is kiemelkedő teljesítményt nyújt, ám irodalmi irányzatok és művek kritikusaként még maradandóbbat alkot. Ezen a területen – kultúrpeszimizmusából (is) következően – a dilettantizmuson és a provincializmuson túl élesen bírálja az utóbbi évtizedekben szinte a kizárólagosság igényével fellépő *posztmodern* áramlat torz eszmei és művészeti tendenciáit (mindenekelőtt a lazaság kultuszát, az alpári vicchullám behatolását a poézis világába, a különböző nyelvi regiszterek nivellálására való gáttalan törekvést a szépirodalomban). Ám azután túllép az általánosító kritikán, és igyekszik megtalálni – saját korában: a közelmúltban és a jelenben is – azokat a kongeniális szerzőket és műveket, akikkel (amelyekkel) úgyszólván feltétlenül azonosulni képes. Megértő műbírálóként gyakran olyan, esztétikai és etikai szempontból egyaránt megbecsülésre méltó – de a hivatalosnak mondott „irodalmi közvélemény” által nem eléggé méltányolt – kortárs szövegeket vizsgál, amelyekben dominánsnak érzi a nem téziszzerű formában megnyilatkozó értékörző tendenciát (csak néhány szerzőt és kötetcímet említenék: Tornai József: *Leszálltam anyám ölébe*; Markó Béla: *Kiűzetés a számítógépből*; Buda Ferenc: *Világ, világom*; Pintér Lajos: *Tiszavirág*).

Az értékörzés fogalma némileg más összefüggésben, Dobozi kötetének pedagógiai, tanítás-módszertani tárgyú írásaiban is kitüntetett szerephez jut.

Minden túlzás nélkül állítható, hogy Dobozi Eszter tanári szerepről alkotott felfogása eltér az utóbbi években, évtizedekben megszokottól. A „korszerűnek” nevezett, folyamatosan a hatékonyságra hivatkozó módszertani koncepciókkal újra és újra vitába száll, és egyértelművé teszi: a tanár nem lehet (kizárólag) tanulásszervező menedzser, aki a fogyasztói társadalom „normáinak” megfelelően a háttérből manipulálja az egymással kooperáló diákokat. Különösen nem teheti magáévá ezt az amerikai kultúrában gyökerező tanári szerepfelfogást az a pedagógus, aki gimnáziumban vagy művészeti szakközépiskolában humán tantárgyakat, szűkítve a kört: az identitás, a műveltség és a magas szintű gondolkodás megalapozása szempontjából meghatározó funkciót betöltő *magyar irodalmat* tanít – egy olyan korosztálynak,

amely átlagon felül fogékony az értékekre vagy azokra az eszmei tartalmakra, amelyek értékesnek látszanak. Dobozi számára evidens, hogy a középiskolai magyartanár nem pusztán szolgáltató; feladata nem írható le „egyszerűen” úgy, hogy a rábízott tanulókat neki kell felkészítenie az érettségi vizsgára (illetve az érettségien túlmutóan arra: hogyan alkalmazkodjanak a „változásokhoz” jövőbeni életükben – ez utóbbi egyébként meglehetősen irreális követelmény pedagógussal és diákkal szemben egyaránt). A magyartanárnak az esszéista szerint elsődlegesen értékközvetítőnek kell lennie. Pontosabban: olyan értékeket kell átadnia tanítványainak, amelyek – feltételezhetően – nem veszítik el érvényességüket az időben.

Fontos, hogy Dobozi ezt ki meri mondani. Ahogy annak sem elhanyagolható a jelentősége, hogy nem „elméleti szakemberként”, előkelő kívülállóként, hanem évtizedek óta a pályán lévő tanárként gondolkodik így. (Mi több: sikeres oktató-nevelőként és intézményvezetőként – aki esetleges kisebb-nagyobb kudarcaival, csalódásaival illúziótlanul szembenéz, s azok termékeny feldolgozására – esszéi tanúsága szerint – mindig készen mutatkozik.) S hogy miért hangsúlyozom mindezt? Mert úgy vélem: a kötetben közölt – antropológiai és szociológiai szempontból kiválóan megalapozott – szakmódszertani indítatású írások, bármilyen nagyívűek is, nehezen értelmezhetőek önmagukban. A bennük megfogalmazott gondolatoknak Dobozi Eszter – közismerten rangos – gyakorlati pedagógiai teljesítménye ad valódi súlyt.

A *Kísért a lehetetlen* című kötet ugyanakkor ennél filozofikusabb, egyúttal bensőségesebb tanulással is szolgál. Kifejezésre juttat egy lényeges felismerést: nem szükségszerű, hogy a rút és disszonáns valóságból kiábrándult, érzékeny női individuum az „ádáz próféták” – eredendően férfiak által elsajátított és enyhén tragikomikus – szerepkörének hordozójává váljon. Az olvasó előtt ott áll az eleven példa: a peszszimista korkritikusként induló Dobozi Eszter – mint a „modern népiség” képviselője, mint empatikus műbíráló és mint pedagógus – az általa oly találóan jellemzett Németh László-hősnőhöz, az *Iszony* Kárársz Nellijéhez hasonlóan – végül „hozzászéledül a világhoz”.

Mórocz Gábor